

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет інформаційних технологій,
обліку та фінансів
Кафедра фінансів і кредиту

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

МАКАРУК Оксани Петрівни

УДК 338:657.471

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавра

кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Оксана МАКАРУК

Керівник роботи
Шубенко Інна Андріївна
к.е.н., доцент

Висновок кафедри фінансів і кредиту за результатами попереднього захисту: Макарук О.П.

Протокол засідання кафедри фінансів і кредиту № __ від «__» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

Дмитро ДЕМА
(прізвище, ім'я, по батькові)

«__» _____ 20__ р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти Макарук О. П. захистив (ла)
(прізвище ,ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за університетською шкалою _____

Секретар ЕК

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

(прізвище, ім'я, по батькові)

АНОТАЦІЯ

Макарук О.П. Управління витратами підприємства. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа і страхування». Поліський національний університет, Житомир, 2024.

В кваліфікаційній роботі було проведено дослідження теоретико-практичних засад управління витратами підприємства. У роботі проведено уточнення сутності поняття «управління витратами». Проаналізовано управління витратами філії «Бердичівське лісове господарство» ДСГП «Ліси України»; розроблена модель оптимізації витрат та запропоновано шляхи вдосконалення управління витратами філії «Бердичівське лісове господарство» ДСГП «Ліси України».

Ключові слова: витрати, управління витратами, ефективність витрат, оптимізація

ANNOTATION

Makaruk O.P. Enterprise Cost Management. - Manuscript.

Qualification work for obtaining a bachelor's degree in specialty 072 «Finance, Banking and Insurance». Polissia National University, Zhytomyr, 2024.

The qualification work involves a study of the theoretical and practical foundations of enterprise cost management. The work clarifies the essence of the concept of "cost management." The cost management of the Berdychiv Forestry Branch of the SGPA "Forests of Ukraine" is analyzed; a cost optimization model is developed, and ways to improve cost management for the Berdychiv Forestry Branch of the SGPA "Forests of Ukraine" are proposed.

Keywords: costs, cost management, cost efficiency, optimization.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методичні основи управління витратами на підприємстві.....	8
Висновки до розділу 1.....	12
РОЗДІЛ 2. Аналіз управління витратами філії «Бердичівське лісове господарство» ДСГП «Ліси України».....	13
Висновки до розділу 2.....	19
РОЗДІЛ 3. Шляхи вдосконалення управління витратами на підприємстві.....	20
Висновки до розділу 3.....	23
Висновки.....	25
Список використаних джерел.....	28
Додатки	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження та аналіз останніх досліджень. Функціонування підприємства залежить від функції управління, яка має забезпечити справжню економічну свободу та конкурентоспроможність. Підвищена конкуренція, зміна споживчої поведінки гравців ринку, постійне подорожчання основних ресурсів, ризики які несе війна з рф – це ті причини, які змушують підприємство зосередитися на розробці нових і сучасних ідей підходу до управління виробничим процесом, і як наслідок пошуку ефективних методів управління витратами. Найважливішим показником економічної діяльності підприємства є витрати підприємства, який відображає всі сторони господарської діяльності та об'єднує результати, використовуючи всі виробничі ресурси. Управління витратами є важливою складовою діяльності підприємства, як фінансовий результат діяльності будь-якого суб'єкта господарювання який значною мірою базується на аналітичній якості та контролі витрат.

Вагомий вклад серед досліджень систем управління витратами на підприємстві внесли такі вчені: Бутинець Ф., Великий Ю., Загородній А., Пилипенко М., Чумаченко М., Цал-Цалко Ю. та ін. Проте, зважаючи на актуальність зазначеної теми, постає необхідність у здійсненні подальших теоретико-практичних аспектів наукових досліджень у сфері управління витратами їх оптимізації у часи війни з рф.

Мета і завдання роботи. *Метою* написання кваліфікаційної роботи є визначення шляхів удосконалення управління витратами у діяльності підприємства. Визначена мета передбачає розкриття таких теоретичних та практичних *завдань* кваліфікаційної роботи:

- дослідити теоретичні аспекти управління витратами підприємства;
- здійснити аналіз витрат;
- виявити шляхи вдосконалення управління витратами на філії «Бердичівське лісове господарство» ДСГП «Ліси України».

Об'єкт та предмет дослідження. *Об'єктом* дослідження є процес управління витратами на підприємстві. В межах визначеного об'єкта, *предметом* дослідження буде сукупність теоретико-методичних аспектів процесу управління витратами у діяльності підприємства.

Методи дослідження. При написанні кваліфікаційної роботи використано метод аналізу і синтезу для окреслення поняття «управління витратами підприємства», економіко – статистичний метод, зокрема його прийом порівняння (співвідношення фактичних даних звітного року з даними за попередні роки) для оцінки та аналізу витрат підприємства, табличний (для відображення аналітичної інформації), узагальнення (для узагальнення результатів дослідження та результатів висновків), графічного зображення.

Перелік публікацій автора за темою дослідження. Основні положення кваліфікаційної роботи були викладені в доповідях автора на тему:

1. Теоретичні аспекти управління витратами підприємства : Збірник праць учасників ІХ Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Фінансові інструменти регіонального розвитку» (27 жовтня 2023 р.).

2. Шляхи оптимізації витрат на підприємстві лісової галузі (на прикладі філії «Бердичівське лісове господарство» ДСГП «Ліси України»): матеріали науково-практичної студентської конференції «Фінансове забезпечення економіки» (30 травня 2024 р.).

Практичне значення отриманих результатів. Практичне значення отриманих результатів полягає у розробці практичних рекомендацій щодо оптимізації витратами підприємства - філії «Бердичівське лісове господарство» ДСГП «Ліси України».

Структура та обсяг роботи. Структура кваліфікаційної роботи включає вступ, один теоретичний та два практичні розділи, загальні висновки та пропозиції, перелік використаних джерел, додатки. Загальний обсяг роботи 27 сторінок комп'ютерного тексту, 7 таблиць по тексту 2 рисунка по тексту. Список використаних джерел нараховує 40 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ

УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Розвиток будь-якого підприємства в першу чергу залежить від витрат та управління цими витратами. Підприємства працюють в різних умовах, з одного боку - при обмежених ресурсах, а з іншого боку – швидких змін споживчих пріоритетів. У таких умовах підприємству необхідно мати конкурентні переваги за рахунок менших витрат при ідеальному поєднанні ціни та якості продукції. Функціонування підприємницьких структур пов'язане з формуванням, аналізом, оцінкою та оптимізацією витрат. Підприємству необхідно турбуватися про оптимізацію і мінімізацію витрат, адже саме витрати є складовою будь-якої роботи та можуть перетворитися на прибуток в майбутньому.

Витрати являють собою суму матеріальних витрат, фінансових трудових ресурсів, які є у підприємства в результаті господарської діяльності, спрямованої на отримання прибутку [33,с.7].

Витрати виробництва бувають різними за складом, господарським призначенням, питомою вагою в їх загальній вартості, ролі у виробництві і збуті залежить від обсягу виробництва та інших характеристик. Задовольняючі цілям управління розподіл витрат є фундаментальним принципом організації управлінського обліку виробничого процесу.

Управління витратами - це цілий набір методів, прийомів і конкретних процедур з управління ресурсами підприємства. У системі управління підприємством особливе місце відводиться питанням управління виробничим витратам. Процес управління виробничими витратами - це багатоступінчастий процес, що охоплює всі сторони господарської діяльності, починаючи з постачання й закінчуючи реалізацією готової продукції [33,с.19].

Управління витратами - це не про зниження витрат, яке може призвести до скорочення виробництва, а про більш ефективне використання ресурсів

підприємства, їх економія та максимальна віддача від них на всіх етапах виробничого процесу. Важливою ланкою в системі управління є управління витратами підприємства, від якості якого залежать фінансові результати діяльності підприємства, його фінансовий стан і стійкість.

Предметом в управлінні витратами є ресурси, що використовуються підприємством в процесі кругообігу господарських засобів, з точки зору їх мінімізації. При цьому потрібно зменшувати ресурсні витрати на одиницю продукції як у матеріальному, натуральному, так і у вартісному вираженні[10,с.6].

Основні передумови управління витратами є напрямки такі як: [33,с.16-21]

1. Швидке отримання інформації про витрати, дозволяє вчасно реалізувати вплив на процес виробництва, оптимізуючи його.
2. Визначення точності при калькулюванні собівартості продукції не повинно бути абсолютним включення витрат, і спосіб віднесення витрат на той чи інший продукт.
3. Чітке співвідношення між сумою витрат і відповідальними за них осіб, відповідальних за їх контроль. Досягнення цього завдання можливе за умов обліку витрат за центрами їх відповідальності.

Важливою частиною системи управління витратами на підприємстві є визначення завдань, реалізація, що дає змогу досягти поставленої мети: визначити роль ціни як чинника економічної діяльності; збір інформаційної бази, яка сприятиме своєчасній оцінці витрат для прийняття найкращого рішення; фінансові розрахунки за окремими напрямками діяльності; розрахунок норми необхідних коштів на виробництво одиниці продукції; наявність шляхів зниження витрат господарської діяльності підприємства на всіх його етапах.

Основне завдання управління витратами є пошук найбільш ефективних методів використання наявних ресурсів : оптимізація витрат [14,с.102]. Оптимізація витрат - це безперервний процес планування, обліку,аналіз та управління витратами, а також прийняття рішень щодо подальшого економічна

політика та корпоративна політика з використанням інструментів мотивація співробітників на всіх рівнях організаційної структури, в якому здійснюється планування з метою визначення необхідного рівня ресурсів для забезпечення ефективної роботи підприємства, а також розрахунок прибутку, який буде отримано на рівні та структури витрат [25,с.25].

Ефективність роботи підприємства залежить від раціонального використання всіх без винятку наявних ресурсів підприємства. Покращення витрат компанії є одним із основних інструментів підвищення ефективності діяльності компанії та ефективного напрямку її розвитку. Основними вимогами до сучасних методів оптимізації витрат є, насамперед, гнучкість, зручність використання, можливість швидкого формування інформації для прийняття управлінських рішень.

Для забезпечення ефективної системи калькулювання витрат і розробки стратегії їх оптимізації необхідно використовувати систему методів і прийомів управління такими витратами. Існує велика кількість як традиційних, так і сучасних методів, які орієнтовані на найкращу ціну (рис.1.1).

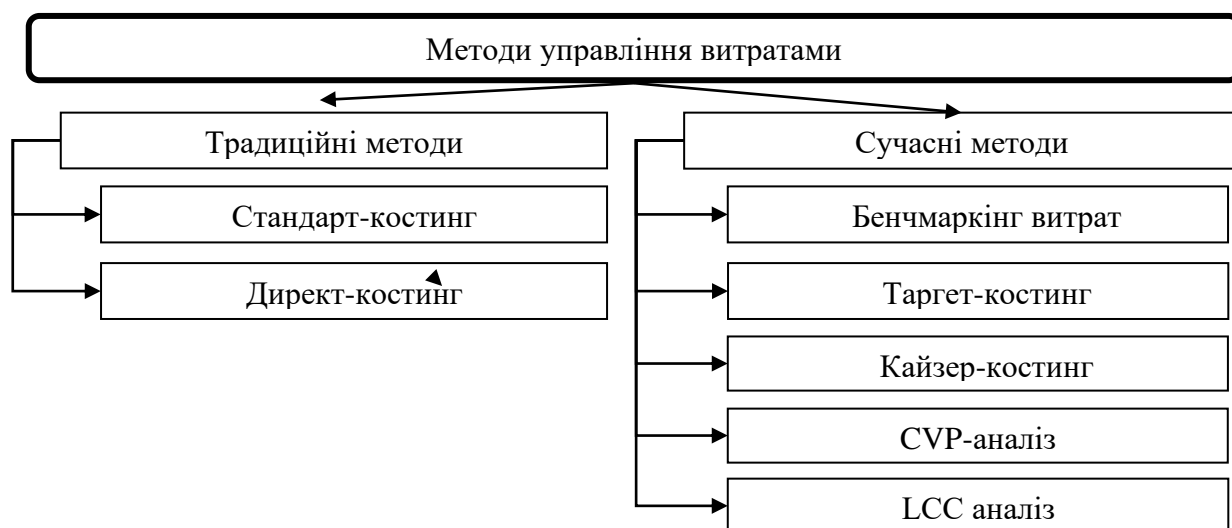

Рис.1.1 Методи управління витратами на підприємстві

Джерело: побудовано на основі даних [29,с. 39-40].

Якщо говорити про традиційні методи, то вони є основою у порівнянні з визначеними стандартами, пошук їх відхилень та скорочення в майбутньому. При управлінні витратами традиційні методи спрямовані на запобігання

збільшенні витрат, а не на їх скорочення. Ці методи повинні давати хороші результати, але за сучасних умов і факторів це не буде настільки ефективним.

Традиційним методом управління витратами є метод «стандарт-костинг». Основна його ідея - розробка правил і нормативів, до яких повинно прагнути підприємство. Перевагою цього методу є те, що можна заздалегідь визначити очікувані витрати на виробництво та реалізацію продукції, розрахувати собівартість продукції для визначення ціни на підставі встановлених стандартів. Недоліком цього методу є наявні проблеми визначення на практиці ступеня норми стандартів[12,с. 57-58].

Ще одним традиційним методом є метод «директ - костинг», цей метод являє собою систему управлінського обліку, засновану на класифікації змінних та постійних витрат та включаючи їх облік за видами, джерелами їх виникнення та носіїв, аналіз витрат і результатів задля ухвалення управлінських рішень[29,с.39].

В умовах сучасної конкуренції та стрімких інноваціях економічного розвитку використання традиційних методів контролю витрат не принесе бажаних результатів. У даний час велика кількість нетрадиційних методів враховує обмеження традиційних методів.

Трансформація стратегії управління витрат на сучасних підприємствах здійснюється методом «таргет-костинг», який полягає в управлінні витратами за цільовою собівартістю. Сутність методу доволі проста, адже заснована традиційною формулою ціноутворення: ціна - це собівартість і прибуток .

Щоб отримати максимальний ефект від управління собівартістю використовується ще один новий метод – «кайзер-костинг», який має націлений на зниження витрат, має можливість зниження рівня непродуктивних витрат.

Метод «Бенчмаркінг витрат» залежать від пошуку провідних компаній, з метою порівнювання з собою та наслідування їх кращих методів роботи. Особливістю, а в деяких випадках і недоліком є збір повної інформації про діяльність різних суб'єктів ринку[29,с. 40].

Завдяки такому методу як «CVP-аналізу» можна швидко розрахувати обсяг продажів продукції. Основою даного методу є визначення точки беззбитковості, що є доволі простим і дієвим інструментом визначення структури витрат [29,с. 40].

Суть методу «LCC аналіз» полягає в розрахунку витрат поетапно життєвим циклом продукції, що використовується в стратегічному управлінні. Тобто відбувається виявлення витрат і, як наслідок, управління і контроль за ними відбувається безпосередньо в різних умовах виробництва, що сприяє швидкому вирішенні проблем та ефективніше здійснювати управління витратами.

Нині ефективність роботи підприємств залежить від вибору правильної організації системи планування і управління витратами. Важливо використовувати єдину систему управління витратами, удосконалювати методи і форми їх управління, розробити гнучкий підхід, що адаптується до змін управління для забезпечення менеджерів компанії вчасною і достовірною інформацією.

Оптимізація і зниження витрат виробництва дозволяє підприємству регулювати ціни, встановлюючи їх нижче, ніж у конкурентів. Розробляючи систему управління витрат, спочатку підприємство встановлює взаємозв'язок між системою управління витрат і системою бюджетного управління, потім визначає напрямок зниження витрат на майбутнє і на останньому етапі розробляє план заходів щодо зниження витрат [15,с.108].

При виборі того чи іншого методу контролю за витратами необхідно перш за все визначити переваги використання такого методу за такими критеріями: причина; стадія життєвого циклу; програмна система; галузь підприємства; положення на ринку. Для практичного застосування варто оцінити, проаналізувати та спрогнозувати фінансово-економічне становище підприємства, а також моніторинг зовнішнього середовища.

Проаналізувавши методи дослідження підвищення управління витрат у системі управління підприємством, можна стверджувати, що для досягнення

конкурентних переваг в сучасних умовах необхідно використовувати та впроваджувати на практиці такі заходи:

- знайти шляхи здешевлення продукції (використовуючи існуючі управлінські методи), у тому числі впровадження ресурсозберігаючих технологій;
- в залежності від специфіки підприємства застосування обраних методів оптимізації витрат дозволить скоротити або усунути непродуктивні витрати, та брак продукції;
- використання економічно ефективних інструментів сприятиме підвищенню технологічної та фінансової дисципліни, а також продуктивності праці.

Висновки до розділу 1

1. Управління витратами - це цілий набір методів, прийомів і конкретних процедур з управління ресурсами підприємства. Управління витратами є основним інструментом будь-підприємства, що уможливорює його конкурентність на ринку, використовуючи всі ресурси підприємства, через це є головною умовою функціонування і розвитку підприємства.

2. Ефективне управління витратами є вигідним для підприємства, оскільки від нього залежить прибуток, що є потребою задля існування підприємницької організації. Максимізація прибутку є одним з головних завдань підприємства, серед яких проблема оптимізації витрат повинна вирішуватися шляхом використання різних методів управління витратами.

3. Управління витратами є критично важливим аспектом діяльності будь-якої організації. У практиці фінансисти використовують як традиційні так і нетрадиційні методи управління витратами, ці процеси вивчаються і встановлюються для кожного підприємства індивідуально залежно від економічної ситуації, специфіки виробничого процесу та знань і навичок економістів підприємства.

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ФІЛІЇ
«БЕРДИЧІВСЬКЕ ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО»
ДСГП «ЛІСИ УКРАЇНИ»

Державне спеціалізоване господарське підприємство «Ліси України» - є одним з найбільших лісогосподарських підприємств не лише в Україні, а й у Європі. Підприємство має у своїй структурі багато філій, однією з яких є філія «Бердичівське лісове господарство». Метою функціонування даного підприємства і його філії є ведення лісового господарства, захист, охорона, раціональне використання та відтворення лісів, відтворення державного мисливського фонду на території мисливських угідь та як і у будь-якого підприємства - отримання прибутку [23].

Підприємство засноване на державній власності, належить до сфери управління Державного агентства лісових ресурсів України і підпорядковується Житомирському обласному управлінню лісового та мисливського господарства. Аналізоване підприємство діє на основі статуту, який визначає правовий статус, порядок діяльності та припинення підприємства та діє на комерційній основі [23].

Загальну оцінку фінансово-економічного стану підприємства відображено у табл. 2.1. Оцінку було проведено на підставі даних фінансової звітності філії «Бердичівське лісове господарство» ДСГП «Ліси України».

Загальний аналіз фінансово-економічного стану філії «Бердичівське лісове господарство» філії за аналізований період 2021-2023 років свідчить про загальні позитивні тенденції розвитку підприємства. Загальна вартість активів, вартість основних і оборотних активів, дебіторська та кредиторська заборгованості та збільшення капітальних витрат за цей період. Високий темп приросту дебіторської заборгованості та кредиторської заборгованості (3,70 і 2,26 відповідно) може свідчити про збільшення оборотності та активності фінансових операцій. Також слід звернути увагу на збільшення вартості необоротних активів, що свідчить про зростання та розширення виробництва.

Незважаючи на незначне зниження власного капіталу та загальної чисельності працівників, показники продуктивності та прибутковості підприємства залишаються на високому рівні. Проте слід звернути увагу на показники, які свідчать про зниження ефективності управління, особливо на коефіцієнт фондівдачі та співвідношення оборотних і необоротних активів, які за аналізований період зазнали погіршення.

Загальна оцінка фінансово-економічного стану управління філії «Бердичівське лісове господарство» свідчить про позитивні зрушення у розвитку, а також свідчить про необхідність покращення окремих аспектів господарювання та ефективності використання ресурсів.

Таблиця 2.1

**Загальна оцінка фінансово-економічного стану філії
«Бердичівське лісове господарство» ДСГП «Ліси України» за 2021-2023 рр.**

Показники	2021р.	2022р.	2023р.	2023 р. порівняно з 2021 р.	
				абсолютна зміна	відносна зміна
Загальна вартість активів, тис. грн.	22075	34944	39787,6	17 712,60	1,80
Вартість необоротних (постійних) активів, тис. грн.	12839	21597	19783,5	6 944,50	1,54
Вартість оборотних (мобільних) активів, тис. грн.	9236	13347	20004,1	10 768,10	2,17
Дебіторська заборгованість, тис. грн.	1477	2760	5468,3	3 991,30	3,70
Кредиторська заборгованість, тис. грн.	10788	13618	24385,4	13 597,40	2,26
Власний капітал, тис. грн.	10962	14702	13108,7	2 146,70	1,20
Залучений капітал, тис. грн.	11113	20243	26678,9	15 565,90	2,40
Середньооблікова чисельність працівників, чол.	245	293	232	-13	0,9
Продуктивність праці	304,29	298,46	442,36	138,07	1,45
Коефіцієнт фондівдачі	5,81	4,15	5,41	- 0,40	X
Коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів	1,72	1,62	1,01	- 0,71	X
Рентабельність підприємства, %	115,35	122,88	121,45	6,10	X

Джерело: розроблено на основі фінансової звітності.

Перейдемо до аналізу показників фінансових результатів філії «Бердичівське лісове господарство» ДСГП «Ліси України» (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Динаміка показників фінансових результатів
філії «Бердичівське лісове господарство» ДСГП «Ліси України»**

Показники	2021р.	2022р.	2023р.	2023 р. порівняно з 2021 р.	
				абсолютна зміна	відносна зміна
Прибуток від реалізації, тис. грн.	85991	107460	124641,1	38 650,10	1,45
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	74550	87448	102628,1	28 078,10	1,38
Чистий прибуток, тис. грн.	705	6095	3640	2 935,00	5,16
Середньорічна сума активів, тис. грн.	21302,5	28509,5	37365,8	16 063,30	1,75
Середньорічна сума власного капіталу, тис. грн.	10801,5	12832	13905,35	3 103,85	1,29
Коефіцієнт рентабельності продукції	1,15	1,23	1,21	0,06	X
Коефіцієнт рентабельності капіталу	0,03	0,17	0,09	0,06	X
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	0,01	0,05	0,28	0,27	X

Джерело: розроблено на основі фінансової звітності.

Зміни показників фінансових результатів філії «Бердичівське лісове господарство» ДСГП «Ліси України» за період 2021-2023 років свідчать про збільшення валової виручки від реалізації продукції, собівартості реалізованої продукції, а також середньорічної вартості активів і власного капіталу. Зокрема, прибуток від реалізації збільшився на 38650,10 тис. грн., що свідчить про позитивні зрушення у виробництві. Значно зріс і чистий прибуток (у 5,16 раза), що є важливим показником ефективності господарювання. Проте слід звернути увагу на зростання коефіцієнтів прибутковості виробництва, капіталу та власного капіталу.

Перед аналізом витрат підприємства необхідно проаналізувати його доходи. Аналіз формування доходів філії «Бердичівське лісове господарство» ДСГП «Ліси України» представлено у табл. 2.3. Аналіз формування доходів філії за аналізований період 2021-2023 років свідчить про позитивну динаміку збільшення чистого доходу від реалізації продукції та інших доходів від послуг. За цей період чистий дохід від реалізації товарів зріс на 44,95% або на 38650 тис. грн. Це свідчить про успішну господарську діяльність підприємства та її здатність забезпечувати стабільний дохід від основної діяльності.

Таблиця 2.3

Аналіз формування доходів підприємства філії «Бердичівське лісове господарство» ДСГП «Ліси України» за 2021-2023рр.

Показники	Значення						Відхилення значень		
	2021 р.		2022р.		2023р.		Абсол.	Темп прир. %	Пункт.ст рукт,%
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%			
Чистий дохід від реалізації продукції	85991	99,5	107460	99,56	124641	99,15	38650	45	- 0,35
Інші операційні доходи	438	0,5	472	0,44	1071,3	0,44	633,3	146	- 0,07
Разом	86429	100	107932	100	125712,3	100	39283,3	45,4	X

Джерело: розроблено на основі фінансової звітності.

Також інші операційні доходи показують значне зростання на 145 %, що також свідчить про додаткові можливості для отримання доходу від неосновної діяльності або з інших джерел. Підприємство успішно генерує свій дохід, демонструючи хороший потенціал і здатність до прибуткового зростання протягом періоду аналізу. Розглянемо та проведемо аналіз витрат підприємства за 2021-2023 роки (табл.2.4)

Таблиця 2.4

Аналіз витрат філії «Бердичівське лісове господарство» ДСГП «Ліси України» за 2021-2023рр.,

Показники:	Значення						Відхилення значень		
	2021р.		2022р.		2023р.		Абсолютне тис. грн	Темп приросту, %	Пункт-івструктури, %
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%			
Собівартість реалізованої продукції	74550	86,36	87448	87,33	124641	86,71	50091,1	67,19	0,34
Адміністративні витрати	7329	8,49	5073	5,07	14513	10,10	7184	98,02	1,61
Витрати на збут	4479	5,19	3760	3,75	773	0,54	-3706	- 82,74	- 4,65
Інші операційні витрати	2103	2,44	5043	5,04	3820	2,66	1717	81,65	0,22
Фінансові витрати	0	-	0	-	303	0,21	303	-	0,21
Податок на прибуток	161	0,19	53	0,05	0	-	-161	- 100,00	- 0,19
Разом	86321	100	100139	100	143747	100	57426,1	66,53	X

Джерело: розроблено на основі фінансової звітності

Аналіз витраток філії «Бердичівське лісове господарство» філії ДСГП «Ліси України» за період 2021-2023 років свідчить про різну динаміку у складі витрат, що вплине на результати господарювання та фінансовий стан підприємств. Суттєво зросли і адміністративні витрати – на 98,02% і склали 14 513 тис. грн. Це може відображати розширення управлінського обладнання компанії та зростання витрат на управління.

Значне зниження цін реалізації на 82,74% до 773 тис. грн. може бути пов'язано з оптимізацією ціни в цьому напрямку або змінами в процесі маркетингу продукту. Інші операційні витрати зросли на 81,65%, сягнувши 3 млн 820 тис. грн., що також свідчить про численні та додаткові витрати, включені до загальних витрат підприємства. Фінансові витрати у 2023 році відображаються на рівні 303 тис. грн., що необхідно врахувати для повноти аналізу фінансової діяльності підприємства.

Структура витрат підприємства грає важливу роль в управлінні фінансами та ефективністю бізнесу. Структура витрат дає важливу інформацію про розподіл витрат і дозволяє виявити основні напрями витрат та їх вплив на фінансові результати підприємства. Зазначені витрати відображають розподіл ресурсів та фінансових зусиль підприємства (рис.2.1)

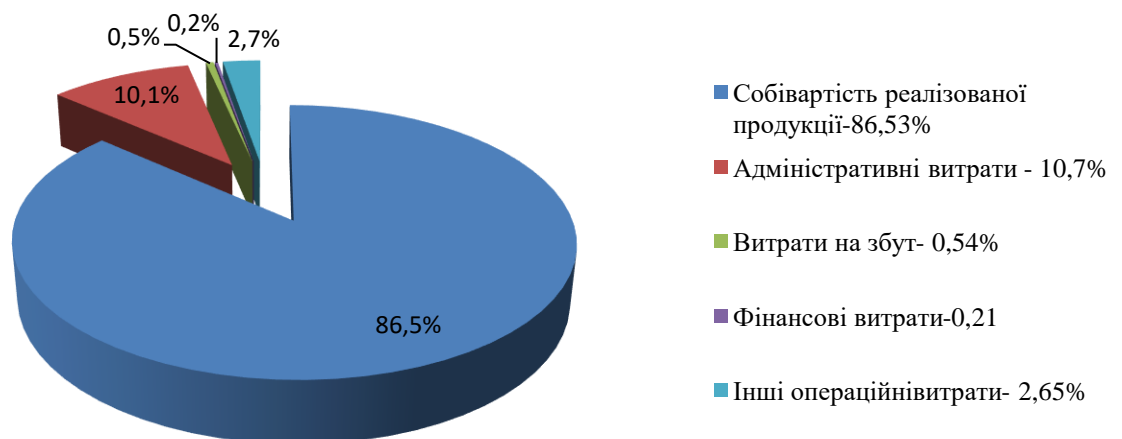

Рис.2.1 Структура витрат філії «Бердичівське лісове господарство» ДСГП «Ліси України» за 2023 р.

Джерело: розроблено на основі фінансової звітності

З рис. 2.1 видно, що основною складовою витрат є собівартість реалізованої продукції, яка становить значну частку – 86,53%. Це підтверджує великий вплив виробничих витрат на загальні витрати компанії. Іншою основною категорією є адміністративні витрати, на які припадає 10,7% усіх витрат. Це свідчить про важливість управлінського та організаційного аспектів діяльності філії. Витрати на збут та інші операційні витрати, які складають 0,54% і 2,65% відповідно, не впливають, але все ще важливі для ефективності та конкурентоспроможності філія. Фінансові витрати, що становлять лише 0,21%, вказують на невеликий вплив фінансових аспектів на загальні витрати компанії в порівнянні з іншими підрозділами.

Проведемо аналіз ефективності витрат, що показані у табл.2.5. За результатами розрахунків, якщо результат показників знаходяться у межах одиниці – то це свідчить про прибутковість даного напрямку діяльності, а більше - свідчить, що належні доходи не покриваються витратами.

Таблиця 2.5

**Аналіз ефективності витрат філії «Бердичівське лісове господарство»
ДСГП «Ліси України» за 2021-2023рр.**

Показники	Значення			2023р. до 2021 р.
	2021р.	2022р.	2023р.	
Загальні операційні витрати на 1 грн операційних доходів, грн	0,99	0,94	0,99	0
Коефіцієнт питомої собівартості реалізованої продукції	0,86	0,81	94,89	94,05
Загальні витрати від звичайної діяльності на 1 грн загальних доходів від звичайної діяльності, грн	0,99	0,94	0,99	0
Витрати на 1 грн доходів від іншої операційної діяльності, грн	0,15	0,09	0,26	0,11
Собівартість реалізованої продукції на 1 грн чистого доходу, грн	0,87	0,81	0,82	-0,05
Частка постійних витрат у валовому прибутку, %	9,45	8,23	12,26	4,82
Рентабельність основної діяльності,%	15,35	22,88	21,45	6,1

Джерело: розроблено на основі фінансової звітності.

Аналіз економічної ефективності роботи відділу «Бердичівське лісове господарство» ДСГП «Ліси України» за період 2021-2023 років дає важливу інформацію про рівень управління ресурсами підприємства.

Протягом цього часу можна спостерігати різні тенденції в структурі цін та їх ефективності. Наприклад, стабільність сукупних операційних витрат на 1 гривню операційних доходів і витрат на 1 гривню сукупних доходів від звичайної діяльності свідчить про ефективне управління цими ресурсами. Проте збільшення співвідношення собівартості одиниці продукції та інших витрат на оплату праці може свідчити про потенційні проблеми у сфері контролю виробництва та оптимізації витрат. Загалом цей аналіз дозволяє зрозуміти, що в компанії є сфери, де можна покращити управління ресурсами та збільшити витрати, щоб забезпечити стабільність і зростання в майбутньому.

Висновки до розділу 2

1. Встановлено, що філія «Бердичівське лісове господарство» ДСП «Ліси України» показує стабільний ріст валюти її активів з 2021 року, що може вказувати на збільшення масштабів її діяльності та потенційного зростання фінансових можливостей. Загальна вартість активів, як і залучений капітал, зросли на значну суму, що може вказувати на збільшення вкладень у розвиток підприємства. У той же час, слід врахувати зростання дебіторської та кредиторської заборгованості, що може вказувати на певні проблеми з управлінням кредиторською заборгованістю або просто на збільшення обсягів угод та операцій. Подальший аналіз структури витрат також важливий. З одного боку, стабільність собівартості реалізованої продукції та зниження частки постійних витрат у валовому прибутку свідчать про ефективне управління витратами. З іншого боку, зростання витрат на збут та інших операційних витрат може вимагати уваги та подальшого аналізу.

2. Визначено, що філія "Бердичівське лісове господарство" демонструє позитивні тенденції у фінансуванні своєї діяльності, проте, для досягнення більшої фінансової стабільності та ефективності, може бути корисним подальше дослідження та оптимізація структури витрат та управління заборгованістю.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Оптимізація витрат у лісовій галузі є важливим стратегічним завданням для забезпечення сталого використання природних ресурсів, збереження екосистем та ефективної діяльності лісогосподарських підприємств [12,с. 57]. Оптимізація витрат у лісовій галузі важлива з різноманітних причин. Такими є ефективне використання ресурсів, так як оптимізація допомагає підприємствам максимально використовувати наявні ресурси на підприємстві. Оптимізація витрат спрямована на максимальне зниження витрат у всіх сферах діяльності підприємства, що дозволяє збільшити його прибуток. Підтримувати конкурентоспроможність на ринку, забезпечуючи ефективність та якість продукції. Оптимізація витрат сприяє впровадженню інновацій та нових технологій у лісовому господарстві, що дозволяє підприємствам бути конкурентоспроможними та ефективними [12,с. 58].

Використання можливостей ППП Excel в процесі моделювання здійснюється генерація випадкових чисел із законом розподілу за допомогою вбудованих функцій або спеціального доповнення «Пакет аналіз». З таким плануванням витрат спочатку варто визначитися з вихідними і результативними ознаками експерименту та їх взаємозв'язок.

Для планування витрат на підприємстві можна використовувати результати оптимізації витрат. Ґрунтуючись на результатах досліджень, проведених для оптимізації та розподілу витрат з метою підвищення їх ефективності, рекомендуємо рішення про напрямок ресурсів, отриманих з різних джерел фінансування. Організаційний поділ витрат дозволяє реалізовувати процеси внутрішнього контролю, забезпечуючи підтримку важливих напрямків діяльності. Розумний розподіл фінансових ресурсів має сприяти економічній ефективності, забезпеченню високого рівня якості та конкурентоспроможності продукції чи послуг [18].

Для планування витрат на підприємстві можна використовувати результати оптимізації витрат (табл.3.1).

Таблиця 3.1

Результати оптимізації витрат філії «Бердичівське лісове господарство»

ДСГП «Ліси України», тис грн

Можливі джерела фінансування Потреба у фінансових ресурсах	Чистий дохід від реалізації	Інші операційні доходи	Дохід від участі в капіталі	Інші фінансові доходи	Інші доходи	Всього:
Собівартість реалізованої продукції	100981	0	0	0	0	100981
Адміністративні витрати	9536	139	0	0	0	9675
Витрати на збут	3082	133	0	0	0	3215
Інші операційні витрати	3285	476	0	0	0	3761
Фінансові витрати	0	210	0	0	89	299
Всього:	116884	958	0	0	89	117 632

Джерело: власні дослідження.

Грунтуючись на результатах досліджень, проведених для оптимізації та розподілу витрат з метою підвищення їх ефективності, рекомендуємо рішення про напрямок ресурсів, отриманих з різних джерел фінансування. Оптимізаційна модель витрат підприємства прагне оптимізувати загальні витрати та підвищити ефективність використання ресурсів підприємства. Підприємству необхідно оптимізувати виробничу собівартість, якій ефективно становити 100 981 тис грн, для чого необхідно оптимізувати виробничі процеси та знизити витрати на собівартість. Необхідно визначити оптимальний склад і чисельність працівників підприємства та використовувати технології автоматизації, на адміністративні витрати необхідно виділяти 9 675 тис грн. Витрати на збут необхідно знайти шляхи просуванню продукції при їх зниженні та становити не більше 3 215 тис грн. Ефективність інших операційних витрат можна збільшити шляхом оптимізації контрактів та використовувати технології автоматизації операцій, на які потрібно виділяти 3 761 тис грн. Фінансові витрати залишаються на тому ж рівні, варто розглянути можливість подальшого покращення цього напрямку.

Модель оптимізації необхідна для постійного покращення фінансових показників лісгосподарського підприємства та її адаптації до змін у бізнес-

середовищі. Застосування такої моделі дозволяє підприємству адаптуватися до нових викликів і підтримувати його конкурентоспроможність. Зміни фактичних витрат і витрат в оптимізаційній моделі та їх результати представлено в табл.3.2.

Таблиця 3.2

**Зміна фактичних і оптимізованих витрат філії
«Бердичівське лісове господарство» ДСП «Ліси України», тис грн**

Показники	Фактичний результат	Результат оптимізації	Відхилення оптимізації від фактичного
Собівартість реалізованої продукції	102268	100 981	- 1 287
Адміністративні витрати	14513	9 675	- 4 838
Витрати на збут	773	3 215	2 442
Фінансові витрати	303	299	- 4
Інші операційні витрати	3820	3 761	- 59
Доходи від операційної діяльності	124641	124641	-
Витрати від операційної діяльності	120754	117 632	- 3 122
Результат від операційної діяльності	3887	7 009	3 122
Рентабельність операційної діяльності,%	103,22	105,96	2,74

Джерело: власні дослідження.

Оптимізація витрат підприємства може призвести до суттєвих змін у фінансових показниках діяльності підприємства. Основні відмінності полягають у зниженні собівартості продукції, оптимізації витрат на управління та збут, а також скорочення інших операційних витрат. Зменшення виробничих витрат на 1287 тис грн призведе до успішної оптимізації виробничих процесів і управління ресурсами, збільшення витрат на адміністрування може бути витрачено на вдосконалення систем управління та підвищення кваліфікації співробітників. При оптимізації витрат збільшиться рентабельність операційної діяльності підприємства, що позитивно впливатиме на прибутковість підприємства та його капіталізацію. Розглядається успішна оптимізація собівартості реалізованої продукції, управлінських та операційних витрат, що призводить до підвищення рентабельності операцій. Це свідчить про ефективне управління ресурсами та здатність компанії реалізовувати процеси. Хоча ціна продажу зросла

порівняно з фактичними значеннями, варто зазначити, що це компенсується позитивними змінами в інших сферах оптимізації. При оптимізації витрат збільшиться рентабельність операційної діяльності підприємства, що позитивно впливатиме на прибутковість підприємства та його капіталізацію.

Розроблена модель оптимізації витрат дозволить скоротити витрати підприємства, особливо у сфері виробництва, управління, продажів, послуг. Кожна категорія витрат вимагає індивідуального підходу для максимального ефекту оптимізації. Крім того, для своєчасного оновлення стратегій покращення важливо враховувати зміни зовнішнього середовища та нормативно-правового середовища.

Отже, шляхами оптимізації витрат лісогосподарського підприємства, є наступними:

- Використання ефективних методів управління лісовими ресурсами, які дозволять знизити собівартість продукції та підвищити продуктивність;
- Впровадження енергозберігаючих технологій виробництва, що зменшить енергоспоживання та витрати .
- Впровадження системи поводження з відходами, що дозволить знизити собівартість переробки та збільшити прибуток від переробки вторинної сировини.
- Покращення логістики та транспортування продукції, що зменшить витрати на доставку та зберігання продукції
- Реалізація плану скорочення трудових витрат шляхом автоматизації та аутсорсингу робочих процесів.

Висновки до розділу 3

1. Визначено, що, оптимізація витрат філії «Бердичівське лісове господарство» ДСГП «Ліси України», свідчить про позитивні зміни в управлінні, але необхідно продовжувати моніторинг та аналіз результатів

діяльності підприємства, а також покращувати стратегії для досягнення сталого фінансового становища та збільшення прибутку.

2. Аналізуючи внутрішні процеси філії «Бердичівське лісове господарство» ДСГП «Ліси України», були визначені основні чинники, які впливають на витрати, такі як технологічні процеси, рівень автоматизації, кадровий потенціал тощо. Далі, застосовуючи теоретичні підходи до управління витратами, були запропоновані конкретні заходи з їх оптимізації та ефективного використання ресурсів.

3. Основними шляхами вдосконалення управління витратами виявились такими, як впровадження сучасних систем управління витратами, проведення аналізу та удосконалення бізнес-процесів, підвищення кваліфікації персоналу у сфері витратного управління, а також впровадження системи моніторингу та контролю витрат. З метою покращення витрат досліджуваного підприємства можна реалізувати ряд заходів, спрямованих на підвищення фінансової стійкості та ефективності управління витратами: систематичний аналіз та оптимізація собівартості реалізованої продукції; оптимізація адміністративних витрат та впровадження ефективною системи управління; покращення стратегій збуту та визначити їх оптимальні шляхи; мінімізація інших операційних витрат та оптимізація контрактів з постачальниками.

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумки даної роботи, яке охопило широкий спектр аспектів управління витратами та їх оптимізація, можна зробити наступні висновки:

1. Визначено, що управління витратами – це комплекс методів, процесів і процедур, спрямованих на управління ефективним управлінням ресурсами компанії. Цей інструментарій є запорукою забезпечення конкурентоспроможності підприємства на ринку шляхом оптимального використання всіх її ресурсів. Витрати є важливим економічним показником діяльності підприємства, оскільки показують використання ресурсів у процесі його роботи.

2. Встановлено, що управління витратами спрямоване на ефективне використання ресурсів і збільшення їх прибутковості. Представлені інструменти управління витратами, такі як контроль витрат, бенчмаркінг, аналіз джерел витрат можна успішно використовувати для вдосконалення процесів діяльності.

3. Визначено, що показники майнового стану філії «Бердичівське лісове господарство» ДСГП «Ліси України», фінансової стійкості та платоспроможності показали, що у підприємства можуть виникнути проблеми з виконанням своїх фінансових зобов'язань, що може сильно вплинути на фінансову стабільність і стійкість. Зміни показників фінансових результатів філії «Бердичівське лісове господарство» ДСГП «Ліси України» за період 2021-2023 років свідчать про значне зростання валового доходу від реалізації продукції, ціни реалізованої продукції, а також середньорічна вартість майна та власного капіталу.

4. Встановлено, що розраховані показники ліквідності та прибутковості рентабельності філії «Бердичівське лісове господарство» ДСГП «Ліси України» вимагають уваги та можуть свідчити про проблеми в управлінні наявними ресурсами. Коефіцієнт поточної ліквідності у 2021 році

становив лише 0,9, рентабельність основної діяльності зросла з 15,35% у 2021 році до 22,90% у 2023 році.

5. Досліджено, що на даний момент система контролю за витратами філії «Бердичівське лісове господарство» не є ефективною, що підтверджено аналізом фінансових показників за 2021-2023 роки. Собівартість реалізованої продукції зросла на 67,19%, адміністративні витрати збільшилися на 98,02%, а витрати на збут знизилися на 82,74%, що свідчить про нестабільність управління у системі витрат.

6. Встановлено, що з метою покращення управління витратами філії «Бердичівське лісове господарство» ДСГП «Ліси України» реалізувати ряд заходів, спрямованих на підвищення фінансової стійкості та ефективності управління витратами, зокрема, систематичний аналіз та оптимізація собівартості реалізованої продукції; оптимізація адміністративних витрат та впровадження ефективної системи управління; покращення стратегій збуту та визначити їх оптимальні шляхи; мінімізація інших операційних витрат та оптимізація контрактів з постачальниками.

7. Визначено, що оптимізація витрат філії «Бердичівське лісове господарство» ДСГП «Ліси України» може призвести до суттєвих змін у фінансових показниках діяльності підприємства, які полягають у зниженні собівартості продукції, оптимізації витрат на управління та збут, а також скорочення інших операційних витрат. При оптимізації витрат збільшиться рентабельність операційної діяльності підприємства на 5%, що позитивно впливатиме на прибутковість підприємства та його капіталізації.

8. Оптимізація витрат філії «Бердичівське лісове господарство» ДСГП «Ліси України» може бути досягнута за допомогою впровадження за допомогою впровадження сучасних технологій управління лісовими ресурсами, енергозберігаючих технологій виробництва, системи поводження з відходами. Удосконалення логістики та переміщення продукції, а також реалізація плану скорочення операційних витрат шляхом автоматизації та аутсорсингу процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адвокатова Н., Повод Т. Управлінські рішення щодо оптимізації структури витрат. *Таврійський науковий вісник*. Серія: Економіка, 2020, С. 67-71.
2. Бержанір І. А. Витрати підприємства: сутність та особливості управління в сучасних умовах. *Sustainable Socio-Economic Development Journal* 1.1. 2023. С. 35-41.
3. Бержанір І. А. Роль внутрішнього аудиту у системі управління підприємством. *Modern economics*. 2023. № 37. С. 11-16.
4. Биба В. В., Пінчук Н. М., Ващенко Н. Ю. Економічна сутність, значення і завдання управління витратами. *Ефективна економіка*. 2024, №1. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/2907> (дата звернення: 01.04.2024).
5. Бормотова, М. В., Халафова Н. І., Ханіна М. О. Щодо сутності понять витрати та управління витратами. *The VI International Scientific and Practical Conference «Scientific discussions and solution development»*, December 05-07, Graz, Austria. 2022.353 р..
6. Брагіна О. С., Брагіна О. С., Забродна І. О., Забродна А. Розробка стратегічного підходу до управління витратами підприємства. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*, 2021. (3 (17)). С. 19-25.
7. Бурдонос, Л., Виноградня, В. Стратегічне управління витратами підприємств. *Scientific Collection «InterConf»*, 2022. (127). С. 14-19.
8. Васюта В., Ткаченко А., Разно М. Економіка українського бізнесу в сучасних умовах. *Галицький економічний вісник*. 2022. Том 78-79. № 5-6. С. 138-145.
9. Гаряга Л.О. Оптимізація витрат банківської діяльності. Антикризове управління економікою та фінансами: зб. матеріалів Всеукраїнської наук.-

практ. конф., 31 травня 2017 р. / Київський інститут банківської справи. Київ: КІБС, 2017. С. 22-24.

10. Гладій І., Майстер Л. Витрати на маркетингові комунікації підприємства в умовах сьогодення. *Економіка та суспільство*, 2022, №39. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-57>

11. Данілов О.Д. Фінанси підприємства у запитаннях і відповідях : Навч. Посіб. Данілов О.Д., Паєнтко Т.В. К. : Центр учбової літератури, 2011. 256 с.

12. Замула І. В., Танасієва М.М., Травін В.В. Підходи до оптимізації ефективності природоохоронних заходів у лісовому господарстві. *Економіка, управління та адміністрування*. 2(92) (Липень 14, 2020) 56-62.

13. Замула І.В., Танасієва М.М., Шавурська О.В. Бухгалтерський облік, аналіз і аудит лісових ресурсів і витрат на їх відтворення та використання: монографія. Житомир, 2021. 257 с.

14. Коненко, В. В., Гайденко С. М., Соколов Д. В. Синтез методів організації ефективного управління витратами підприємств. *Економіка та держава*. 2021. №5. С. 102-107.

15. Косинська О. В. Оптимізація витрат як засіб підвищення прибутковості підприємств. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2011. № 7(122). С. 106-110.

16. Кулакова, С. Ю.; Ткаченко, А.; Разно М. Сучасні аспекти управління витратами українських підприємств. 2023.

17. Макарук О.П. Теоретичні аспекти управління витратами підприємства. *Збірник праць учасників ІХ Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Фінансові інструменти регіонального розвитку»* Поліський національний університет, Житомир. 2023. С.122-125

18. Макарук О.П. Шляхи оптимізації витрат на підприємстві лісової галузі (на прикладі філії «Бердичівське лісове господарство» ДСГП «Ліси України»). *Матеріали науково-практичної студентської конференції «Фінансове забезпечення економіки»* Поліський національний університет. Житомир. 2024. С.63-67.

19. Микитюк П. П., Флис В. Р. Управління ефективністю використання матеріально-технічних ресурсів на підприємстві. *Економічний аналіз*. 2023. Т. 33. № 4. С. 216–223. URL: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/index>
20. Мороз О. Напрями оптимізації витрат в системі управління підприємством. *Матеріали конференцій МНЛ* 2 червня 2023 р., м. Суми С. 54-57.
21. Олійник Т.І., Косенко А.О. Управління виробничим потенціалом підприємства. *Ефективна економіка*. 2020 № 11. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-3-128-5>
22. Олійник Т. , Бондар Д. Стратегія зниження витрат підприємства. *Молодий вчений*, 4 (128) 2024. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-4-128-5>
23. Офіційна сторінка Державне підприємство Бердичівське лісове господарство. URL: <https://berdlg.com.ua/golovna.html>
24. Пилипенко А., Жигалкевич Ж. Управління витратами підприємств в умовах невизначеності. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи* 2022 С. 97-98.
25. Піскун А. В. Теоретичний аспект управління витратами підприємства *Науковий погляд: економіка та управління*. 2020. №4 (70). С. 55 – 59.
26. Погребняк А., Фен Ц. Управління процесом формування витрат підприємства з метою підвищення стабільності діяльності. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*, 2020, 26: 133-136.
27. Подвальна, В. В. Сучасні методи управління витратами підприємства. *Сучасні підходи до управління підприємством*. 2019. С. 95-97.
28. Подмешальська Ю. В., Понякіна К. Ю. Облік та аудит виробничих витрат на підприємстві. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 23. С. 64–70.
29. Присяжнюк, Б. П., Н. О. Хижнякова. Шляхи удосконалення управління активами лісогосподарських підприємств. *Організаційний комітет конференції* 2019 С.300-301

30. Пустова І. В. Методи управління витратами в сучасних умовах: ефективність застосування, переваги та недоліки. *Економіка та держава*. 2022. № 5. С. 39-42
31. Фінанси підприємств: навчальний посібник [Ситник Н. С., Смолінська С.Д., Ясіновська І.Ф.]; за заг. ред. Н. С. Ситник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 402 с.
32. Фостолович В. А., Сімаков О. О. Місце управління витратами в сучасній системі управління підприємством. *Економіка та держава*. 2019. № 10. С. 36-45.
33. Чорна М.В., Смірнова П.В., Бугріменко Р.М. Управління витратами : навч. посіб. / М. В. Чорна, П. В. Смірнова, Р. М. Бугріменко, 2017. 166 с.
34. Чорній Б. І. Класифікація витрат підприємства як інструмент управління. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*. Серія: "Економічні науки". 2024. № 2. URL:<https://doi.org/10.25313/2520-2294-2024-2-9518> (дата звернення: 01.04.2024).
35. Чумак, Г. Управління витратами підприємства: функціональний аспект. *Modeling the development of the economic systems*, (4), 2022. 160–165
36. Шевців, Л. Ю., Хмизовець, В. В. Витрати на підприємстві: сучасні аспекти управління. *The 2 International scientific and practical conference "Progressive search in the modern world" (November 2-4, 2022) BoScience Publisher, Boston, США*. 2022. С. 619-627
37. Штулер Г. Система показників процесу стратегічного управління витратами. *матеріали VI-ої Міжнародної наукової Інтернет-конференції (Київ – Rozega, 20-21 лютого 2020 року) / ВНЗ «Національна академія управління»*. Київ: НАУ. 2020. С. 73-75
38. Шуміло О. С., Пакуліна А. А., Далудіна І. В. Теоретичні аспекти управління витратами на підприємстві. *Бізнес Інформ*. 2020. №5. С. 306-311
39. Ющишина Л. О. Менеджмент ресурсів та витрат: курс лекцій. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2022. 103 с.

40. Як війна знищує українську промисловість. URL:
<https://www.epravda.com.ua/columns/2024/03/7/710682/> (дата звернення:
01.04.2024).